

Gudenåen

Når man kører på Bredvadmøllevej, mellem Underup og Brædstrup, passerer man nærmest ubemærket Gudenåen, som med sine 160 kilometer er Danmarks længste vandløb. Fra sit udspring ved Tinnets Krat få kilometer syd for Nørre Snede snor den sig nordpå mod Randers Fjord og videre ud i Kattegat.

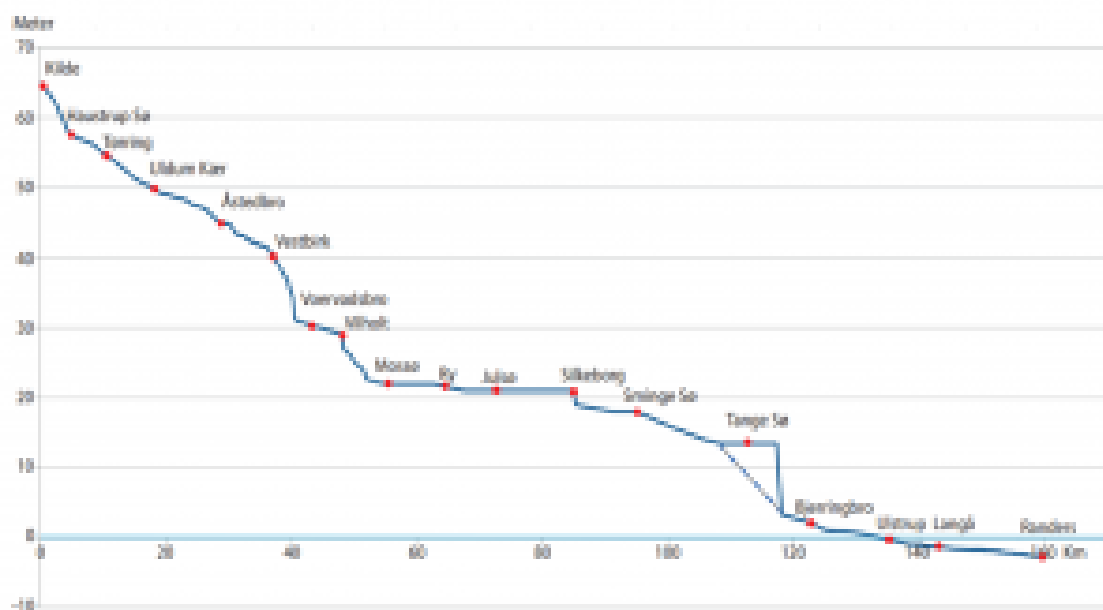
På Underup-siden af Gudenåen kan man finde et rekreativt område, der også fungerer som landgangsområde for kanosejlerne. På stedet er der opstillet bordbænke samt et primitivt toilet.

På vej mod havet løbet Gudenåens vand gennem 67 søer. Mossø, ca. 13 kilometer nordøst for Underup, er den største sø i Gudenåsystemet. Den har en vandflade på 16,5 km² og en dybde på 22 meter. Og det gør den til Danmarks tredjestørste sø (den største sø er den sjællandske Arresø på 39,7 km²).

Gudenåen afvander cirka 10% af hele Jyllands areal.

Gudenåen er en lang vandruftsvejbane

Fra Gudenåens udspring til Vestbirk passerer vandet en strækning på ca. 40 kilometer. Samtidig er den "faldet" 24 meter. Det svarer til et fald på 0,6 meter pr. kilometer. Mellem Vestbirk og Voervadsbro er der rigtig gang i vandruftsvejbanen, for her er faldet på over 2 meter pr. kilometer. Og i Voervadsbro kan man ligefrem høre vandet, som hvirvler ned over grus og sten.

Det næste store fald er ved den kunstige Tange Sø, hvor faldet er 10,5 meter. Et fald, der udløses ved dæmningen ved Tangeværket.

Istiden har banet (om)vejen

Hvis Gudenåen strømede den korteste vej til havet – i østlig/sydøstlig retning mod Horsens og Vejle – ville turen være på 25-30 kilometer. Grunden til, at Gudenåen i stedet løber 160 kilometer mod nord, skal findes tilbage i istiden.

Da istidens gletsjere trak sig tilbage, resulterede smelte vandet i store dale, hvor åerne løber i dag. Da isen startede med at smelte, løb Gudenåen ud i Limfjorden i området nord for Viborg. Først senere trængte Gudenåen igennem til Randers Fjord. Åen "drog" aldrig mod øst, fordi isen på den side havde skabt store bakker af sand og grus, som simpelthen spærrede for vandet.

Datidens hovedvej og lastbiler

Den mest udbredte transportform indtil slutningen af 1800-tallet var pramfart. Og allerede i 1400-tallet bliver prammen nævnt som transportform. Da pramfarten var på sit højeste, var der mellem 150 og 200 pramme i drift på Gudenåen. Prammene transportede bl.a. tørv, korn, tømmer, mursten, kul og ikke mindst papir fra Silkeborgs papirfabrikker.

En pram var fladbundet og typisk op til 10-12 meter lang og 4 meter bred. De største pramme var 24 meter lange og 6 meter brede. Langs med rælingen var et gangbræt, hvor prammanden kunne gå og stage i vandet. Det faste mandskab bestod typisk af to prammænd, men på de hårde strækninger trådte de såkaldte lejemand til. De blev hyret for en tur ad gangen, og lønnen bestod i 4 kr. pr. tur samt kaffe og brændevin. Nogle steder var det også nødvendigt at supplere med hestekræfter, hvor hestene trak prammene inde fra bredden.

Pram- og lejemandene levede et hårdt liv og hørte til de nederste lag i samfundet. De var kendt for at kunne drikke en masse snaps, og slagsmål på kroerne langs Gudenåen var meget almindeligt. De sejlene mænd var ikke højt agtet. En historie går på, at en kroer engang fandt en død mand i staldens halm efter et slagsmål, hvorefter kroereren udbrød: "Gud ske lov. Det er kun en lejemand. Jeg var bange for, at det var et menneske".

Mod strømmen tog turen fra Randers til Silkeborg en uges tid, mens turen den anden vej – med strømmen – kunne klares på 1-2 dage. I slutningen af 1800-tallet gjorde jernbanen sit indtog, og landevejene blev forbedret, og det betød begyndelsen på enden for den århundredlange pramfart.

Gudenåen i kanofart

Den mere rekreative kanosejlads på Gudenåen begyndte i 1930'erne, og i 1970'erne samt 80'erne blev det så populært, at det blev nødvendigt at begrænse antallet af kanoer. I dag er kanosejladsen stadig reguleret. Læs mere om mulighederne for en skøn kanotur op ad Gudenåen [her](#).

Af Maria Christensen

Kilder:

Viden om Gudenåen (weblink)

Historisk Atlas (weblink)

Gyldendal – Den Store Danske (weblink)